PREDAREA ALTERNANȚEI SUNETELOR ÎN LIMBA RUSĂ

DE

S. BUCIUM

În predarea limbii ruse, pronunțarea corectă a elevilor trebuie să-l preocupe în permanență pe profesor. Aceasta nu se întîmplă însă totdeauna, de aceea unii elevi, deși au un bagaj de cîteva sute de cuvinte ruseşti şi stăpînesc mulțumitor o serie de reguli de gramatică rusă, cu greu pot fi înțeleşi de un interlocutor neavertizat. De asemenea necunoaşterea sau neînsuşirea regulilor ortoepice ale limbii ruse împiedică pe elev să înțeleagă el însuşi limba rusă vorbită corect, deoarece ea nu seamănă cu ceea ce s-a deprins el să rostească.

Predarea ortoepiei ruse se complică prin faptul că ortografia rusă nu oglindeşte întru totul pronunțarea. Spre deosebire de ortografia romînă care are caracter fonetic, adică oglindeşte pronunțarea, (caracter pe care vin să-l desăvîrşească noile norme ortografice, aprobate prin H.C.M. din 5 octombrie 1953), principiul fundamental al ortografiei ruse este morfologic, ceea ce determină scrierea uniformă a fiecărui prefix, sufix sau rădăcină, indiferent de pronunțarea lor în diferite situații. Astfel, prefixul romînesc de origine latină *des-* înaintea consoanelor surde (*f*, *k*, *č*, *h*, *p*, *s*, *ş*, *t*, *ț*) se pronunță şi se scrie *des*; iar înaintea consoanelor sonore (*b*, *d*, *g*, *ğ*, *j*, *v*, *z*), a sonantelor (*l*, *m*, *n*, *r*) şi a vocalelor se pronunță şi se scrie *dez*: comparați scrierea diferită, conformă pronunțării, a aceluiaşi prefix în cuvintele *dezvolta*, *dezlega*, *dezarma*, *dezinteres* şi *descompune*, *deschide*, *descifra*, *desface*, *desprinde destăinui*. În ortografia rusă, conform principiului morfologic, prefixul *c*, de pildă, se scrie la fel în toate cuvintele în componența cărora intră, indiferent de felul în care se pronunță: astfel, în cuvintele *снять*, *скинуть*, *смереть* pronunțarea prefixului coincide cu scrierea lui; în cuvîntul *сбежать* însă, se

BDD-A10218 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:51 UTC)

pronunță (în fața consoanei sonore *б*) *з*. În cuvîntul *сжать*, conform regulilor ortoepice ale limbii ruse grupa de consoane *сж* se pronunță ca un *ж* lung, iar în cuvîntul *сшить* grupa *сш* sună ca un *ш* lung; în toate aceste cazuri se păstrează aceeași scriere a prefixului *с*.

Principiul fonetic al scrierii în limba maternă determină faptul că elevii noștri sînt obișnuiți cu citirea «literală» a textului; de aceea la ei pronunțarea cuvintelor ruseşti oglindeşte de multe ori în mod fidel scrierea, după modelul limbii romîne.

Iată de ce, de la primii paşi ai studiului limbii ruse, imediat după ce au învățat sunetele şi literele ruseşti, elevii trebuie deprinşi cu faptul că între sunet şi literă nu există totdeauna deplină concordanță, că literele servesc la redarea sunetelor şi nicidecum nu determină pronunțarea lor, deoarece sunetele, limba vorbită, au existat cu mult înaintea literelor, a limbii scrise; în sfîrşit, că sunetele, unindu-se în cuvinte, suferă anumite schimbări.

Sunetul în timpul vorbirii nu e articulat izolat, ci e legat de sunetele vecine. Articulațiile sunetelor vecine se influențează reciproc. Schimbările suferite de sunete în cursul vorbirii se numesc schimbări de poziție sau combinatorii. Ele sînt rezultatul poziției sunetului față de sunetele vecine sau față de accent, la sfîrşitul cuvîntului sau la începutul lui.

Explicînd elevilor schimbările combinatorii ale sunetelor ruseşti, profesorul se poate baza pe fenomene similare din limba romînă, arătînd totodată deosebirile existente între regulile ortoepice ale celor două limbi, deosebiri care deseori formează cauza principală a greşelilor de pronunțare ale celor ce învață limba rusă.

Una din schimbările combinatorii cele mai răspîndite nu numai în limba rusă, ci şi în limba romînă, este asimilarea sunetelor. Asimilare în fonetică se numeşte procesul prin care un sunet devine mai mult sau mai puțin asemănător cu un sunet vecin. Exemplul clasic de asimilare în limba rusă îl constituie asurzirea consoanelor sonore (*д*,*в*,*г*,*б*,*ж*,*з*) înaintea consoanelor surde (*к*, *п*, *с*, *т*, *ф*, *х*, *ц*, *ч*, *ш*,) şi sonorizarea consoanelor surde în fața celor sonore. Se ştie că din aceste 15 consoane, 12 formează perechi:

б-п *г-к* *ж-ш*
в-ф *д-т* *з-с*

astfel încît pronunțarea a două consoane care alcătuiesc o asemenea pereche se deosebeşte numai prin participarea sau neparticiparea vibrației coardelor vocale. Asurzirea unei consoane sonore constă în pronunțarea consoanei respective astfel ca la emiterea ei să nu vibreze coardele vocale. Sonorizarea unei consoane înseamnă pronunțarea ei cu participarea vibrației coardelor vocale. Astfel, în cuvîntul *сказка* consoana sonoră *з*, sub influența consoanei surde imediat următoare, se pronunță ca *с*, devenind şi ea surdă (comparați rădăcina acestui cuvînt în cuvintele *сказать рассказы*), iar în cuvîntul

BDD-A10218 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:51 UTC)

сделать consoana *с* (reprezentînd un prefix) se sonorizează şi se pronunţă ca *з* sub influenţa consoanei sonore care urmează.

Explicînd asurzirea şi sonorizarea sunetelor în limba rusă, profesorul poate arăta că aceste fenomene au loc şi în limba romînă. Astfel, limba romînă cunoaşte asurzirea consoanei *b*, adică pronunţarea ei ca *p*, de exemplu în cuvintele *observ*, *obşte*, *subscrie*, *subteran*, *subţire* şi altele. Limba romînă cunoaşte şi sonorizarea, de exemplu pronunţarea lui *t* ca *d* cînd după el urmează o consoană sonoră *totdeauna*, *totdeodată*, *batjocură*; pronunţarea lui *s* ca *z* în aceeaşi poziţie: *dezghioca*, *dezvăţa*, *dezvolta* (formate cu prefixul *des-*).

În acelaşi timp, profesorul va trebui să arate elevilor deosebirea care există în această privinţă între regulile ortoepice ale limbii ruse şi romîne. Astfel, în limba rusă, sonorizarea consoanelor surde nu are niciodată loc înaintea consoanei sonore *b*, înaintea sonantelor (*л*, *м*, *н*, *р*) şi înaintea vocalelor; de exemplu consoana *с* nu se pronunţă niciodată ca *з* în cuvintele: *свет*, *свой*, *связь*, *слой*, *смолчать*, *снаряд*, *срыв*, *совет*, *существо* etc. În limba romînă în toate aceste poziţii consoana surdă poate deveni sonoră *(dezvăţa, dezmierda, dezumfla)*. Acest fapt determină o serie de greşeli de pronunţare ale elevilor noştri: foarte des ei pronunţă *звет*, în loc de *свет*, *звой* în loc de *свой*, *буева* în loc de *буква*, *огно* în loc de *окно*, *гнига* în loc de *книга* etc. Numai arătîndu-le cauza acestor greşeli — şi anume influenţa ortoepiei limbii materne — îi putem ajuta să le evite.

Un alt caz de asimilare, caracteristic pentru limba romînă şi contrar regulilor ortoepice ale limbii ruse şi pe care elevii noştri trebuie să-l evite în pronunţarea cuvintelor ruseşti, este asimilarea consoanei dentale *n* de către consoana care urmează. Pe cînd în limba rusă consoana *н* trebuie pronunţată totdeauna ca o dentală (prin atingerea vîrfului limbii de dinţii superiori), în limba romînă ea suferă o serie de schimbări de poziţie. Astfel, înaintea bilabialelor *p*, *b* consoana *n* din dentală devine şi ea bilabială şi se pronunţă ca *m*; de aceea prefixul *în-* devine *îm-* în cuvinte ca *împăca*, *împărţi*, *împiedica*, *îmbuna*, *îmbelşugat*, *îmblînzi* (comparaţi cu cuvintele: *îndatora*, *înlătura*, *întinde* ş.a.). Înaintea velarelor *k*, *g* consoana *n* din dentală devine velară; astfel, în cuvintele *încălzi*, *înconjura*, *îngîndurat*, *îngheţat*, *bancă*, *rang* pronunţăm de obicei pe *n* nu prin atingerea vîrfului limbii de dinţii superiori, ci, la fel ca pe *k*, *g*, prin atingerea părţii posterioare a limbii de vălul palatului. Sub influenţa acestei din urmă schimbări combinatorii a consoanei *n*, elevii noştri de multe ori pronunţă un *n* velar în cuvintele ruseşti *банк*, *гонки*, *оттенки*, *приманка*, *тонкий* ş.a. — ceea ce sună greşit în limba rusă.

Fenomenul opus asimilării este disimilarea sunetelor. Disimilarea este procesul prin care din două sunete alăturate, asemănătoare în unele privinţe, unul îşi pierde asemănarea cu cel de al doilea. Acest fenomen are loc, de pildă în cuvintele *мягкий*, *лёгкий*, în care întîlnim grupate două consoane

BDD-A10218 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:51 UTC)

explozive velare, *k*, *e*; aici exploziva *г* înaintea explozivei *k* se schimbă în fricativa *x* (tot velară)[1] (comparați cu forma scurtă a acestor adjective *мягок*, *лёгок* în care *г*, *k*, nefiind alăturate, rămîn neschimbate).

Disimilarea este puțin răspîndită atît în limba rusă, cît și în limba romînă. Prin disimilare se explică aspectul fonetic pe care-l are în prez entcuvîntul *mărunt*, care provine din *mănunt* » (comparați cu « amănunt »); din două sunete identice *n*, unul s-a transformat în *r*.

O altă schimbare combinatorie, caracteristică pentru limba rusă, este asurzirea consoanelor sonore la sfîrșitul cuvîntului: *лоб*, *срыв*, *флаг*, *рад*, *вёз*, *нож* se pronunță *лоп*, *срыф*, *флак*, *рат*, *вёс*, *нош*. Aici nu e vorba de asimilare deoarece asurzirea nu are loc sub influența unui sunet alăturat. De exemplu, în verbul *везти* consoana sonoră *з* se pronunță ca *с* datorită asimilării ei de către consoana următoare *т*; în altă formă a aceluiași verb, *вёз*, are loc asurzirea lui *з* nu ca rezultat al asimilării, ci datorită poziției sale la sfîrșitul cuvîntului.

Profesorul va putea atrage atenția elevilor asupra faptului că fenomenul acesta nu caracterizează limba romînă, unde opoziția consoanelor surde și sonore slujește la distingerea sensului cuvintelor: *pod-pot*, *cad-cat*, *rîd-rît*, *vînd-vînt*, *fag-fac*, *sug-suc*, *crab-crap*, *naz-nas*, *roz-ros* etc.

O schimbare combinatorie caracteristică pentru vocalele limbii ruse este reducerea vocalelor neaccentuate. Acest fenomen se datorește faptului că accentul în limba rusă este expirator, avînd o mare putere centralizatoare; de aceea forța expiratorică a aerului ieșit din plămîni se concentrează mai mult asupra vocalei accentuate în dauna vocalelor neaccentuate.

În limba rusă vocalele *u*, *ы*, *y*, cînd nu sînt sub accent, suferă o reducere cantitativă, adică sînt mai scurte și mai slabe fără a-și schimba însă calitatea; comparați pronunțarea acestor vocale în poziție accentuată și neaccentuată; *иглы* (pl.), *игла́* (sing.), *дым* — *дымово́й*, *у́гол* — *уголо́к*. Vocalele *a*, *e*, *o* în poziție neaccentuată suferă o reducere atît cantitativă cît și calitativă; comparați pronunțarea lor sub accent și în poziție neaccentuată:

сад — *садово́й* (*a* se pronunță ca un sunet scurt, intermediar între *a* și *ă*)
вёз — *везу́* (*e* se pronunță ca un sunet scurt, intermediar între *e* și *i*)
горы (pl.) — *гора́* (*o* se pronunță ca un *a* scurt).

În limba romînă accentul, deși expirator, are o putere centralizatoare mai mică, de aceea aici are loc numai o reducere cantitativă a vocalelor; în poziție neaccentuată ele se pronunță mai scurt și cu o intensitate mai

[1]) La pronunțarea explozivei, organele vorbirii, în cazul de față (la velare) partea posterioară a limbii și vălul palatal, sînt strîns unite, iar aerul expirat din plămîni trebuie să le desfacă, provocînd un efect acustic asemănător unei explozii (*b*, *p*, *d*, *t*, *g*, *k*). La pronunțarea fricativei, organele vorbirii sînt numai apropiate, iar aerul, trecînd printre ele, produce un efect acustic de frecare (*v*, *f*, *z*, *s*, *j*, *ş*, *h*).

BDD-A10218 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:51 UTC)

mică. Comparați pronunțarea vocalei *i* în poziție neaccentuată și sub accent în cuvîntul *inițiativă*, a vocalei *a* în cuvîntul *activitate*.

Schimbările combinatorii dau loc alternanțelor de poziție. Alternanțele de poziție constau în aceea că anumite sunete în anumite condiții fonetice corespund unul altuia, cedează locul unul celuilalt. Astfel, în urma asurzirii consoanelor sonore în fața consoanelor surde sau la sfîrșitul cuvîntului, se formează următoarele alternanțe de poziție:

б-п (*робкий-робок*, *лоб-лба*)
в-ф (*ловкий-ловок*, *срыв-срыва*)
г-к (*ногти-ноготь*, *флаг-флага*)
д-т (*лодка-лодочка*, *рад-рады*)
з-с (*везти-везу*, *вёз-везла*)
жс-ш (*ложка-ложечка*, *нож-ножа*)

Datorită reducerii vocalelor, limba rusă cunoaște alternanța de poziție *о-а* (*вода-воды*).

Nu totdeauna schimbările combinatorii ale sunetelor dau naștere unei alternanțe de poziție. De exemplu în rădăcina cuvintelor *вторник*, *второй*, *повторить* se pronunță totdeauna *ф*, dar o alternanță cu consoana sonoră *в* aici nu se poate constata. Într-o perioadă mai veche de dezvoltare a limbii ruse în aceste cuvinte se pronunța *в* urmat de o vocală, care mai tîrziu a dispărut, lăsîndu-l pe *в* în fața consoanei surde *т*, din care cauză el se pronunță ca *ф*.

În limba romînă putem vorbi de alternanțe de poziție, de pildă, în pronunțarea prefixelor *des-*, *sub-* în fața consoanelor surde și sonore (comparați: *sublinia-subteran*; aici *b* alternează cu *p*).

Alternanțele de poziție ale sunetelor sînt deci condiționate fonetic, ele apar ca un fenomen viu în limbă, rezultat al legilor fonetice vii, care există în limba respectivă în etapa dată de dezvoltare.

Prin aceasta ele se deosebesc fundamental de alternanțele istorice. Acestea, în etapa actuală a dezvoltării limbii respective, nu sînt condiționate fonetic, ci morfologic, adică au loc nu datorită poziției fonetice a sunetului, ci o dată cu însăși schimbarea cuvîntului (declinarea, conjugarea etc.)

De pildă alternanța *д-жс* în cuvintele *стыдить-стыжу* nu se explică prin poziția consoanei *д* în fața vocalei *у*, deoarece există forma *стыду*, dativul substantivului *стыд*. Același lucru e valabil și pentru alternanțele:

т-ч: *светить-свечу* (comparați subst. *свет*, dativ: *свету*
т-щ: *запретить-запрещу* . » » *запрет* » *запрету*
с-ш: *отбросить-отброшу* » » *отброс* » *отбросу*
з-жс: *грозить-грожу* » » *гроза* acuzativ: *грозу*

BDD-A10218 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:51 UTC)

De aici deducem că alternanţele istorice sînt condiţionate de formarea unor anumite forme de cuvînt.

Limba romînă cunoaşte şi ea alternanţe morfologice, de exemplu:

k-č: *fac-faci*
ţ-č: *credinţă-credincios*
g-ğ: *fag-fagi*
n-ņ [1]): *spun-spui*
z-j: *treaz-treji.*

Alternanţele istorice într-o etapă mai veche de dezvoltare a limbii au fost condiţionate fonetic, dar vechile condiţii fonetice au dispărut, iar aceste alternanţe de sunete s-au păstrat prin tradiţie. Alternanţele istorice se oglindesc totdeauna în scris. Ele reprezintă un procedeu morfologic al limbii respective şi formează de fapt un capitol al morfologiei, spre deosebire de alternanţele de poziţie, pe care le studiază fonetica şi ortoepia.

---

[1]) Notăm prin litera *ņ* semivocala *i* (*i* semison).

BDD-A10218 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:51 UTC)